Central Asian Research Journal of Natural and Exact Sciences
INTERNATIONAL SCIENTIFIC, APPLIED AND THEORETICAL JOURNAL
2026 / № 1(2)
SCIENCE FOR A SUSTAINABLE CENTRAL ASIA

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA MOTIVATSIYANI UYG‘OTISH VA FANGA BO‘LGAN QIZIQISHNI USHLAB TURISH SIRLARI.

Juraqulova Gulchehra Ilyos qizi
Navoiy innovatsiyalar universiteti
Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrasi
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda o‘qishga bo‘lgan motivatsiyani shakllantirish, ularning fanlarga nisbatan qiziqishini uyg‘otish va ushbu qiziqishni doimiy ravishda saqlab qolishning pedagogik-psixologik asoslari yoritiladi. Shuningdek, boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyojini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga undash, darslarda interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, rag‘batlantirish usullari hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada o‘qituvchining individual yondashuvi, ijobiy ta’lim muhiti, o‘quvchilarning kichik yutuqlarini e’tirof etish va ularni qo‘llab-quvvatlash orqali ta’lim samaradorligini oshirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shu bilan birga, bolalarda fanga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, bilim olishga intilishni kuchaytirish va ta’lim jarayonida faol ishtirok etish ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha samarali tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: kichik maktab yoshi, motivatsiya, o‘qish motivatsiyasi, fanlarga qiziqish, boshlang‘ich ta’lim, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, rag‘batlantirish, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, pedagogik yondashuv, mustaqil fikrlash, ta’lim samaradorligi, ijobiy ta’lim muhiti.

Abstract. This article explores the pedagogical and psychological foundations of developing learning motivation among primary school-age children, awakening their interest in different subjects, and maintaining this interest over time. It also highlights the importance of developing students’ intrinsic need for knowledge, encouraging

independent thinking, and using interactive methods, didactic games, motivational techniques, and modern educational technologies in the primary education process. Particular attention is paid to improving educational effectiveness through teachers' individual approaches, a positive learning environment, recognition of students' small achievements, and continuous support. Furthermore, the article provides effective recommendations for developing children's positive attitudes towards academic subjects, strengthening their desire to acquire knowledge, and improving their active participation in the learning process.

Keywords: primary school age, motivation, learning motivation, interest in academic subjects, primary education, intrinsic motivation, extrinsic motivation, encouragement, interactive methods, didactic games, pedagogical approach, independent thinking, educational effectiveness, positive learning environment.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические и психологические основы формирования учебной мотивации у детей младшего школьного возраста, пробуждения интереса к различным учебным предметам и поддержания этого интереса на протяжении всего образовательного процесса. Также раскрывается значение развития внутренней потребности учащихся в получении знаний, стимулирования самостоятельного мышления, использования интерактивных методов, дидактических игр, способов поощрения и современных образовательных технологий в начальном образовании. Особое внимание уделяется повышению эффективности обучения посредством индивидуального подхода учителя, создания благоприятной образовательной среды, признания даже небольших достижений учащихся и оказания им постоянной поддержки. Кроме того, в статье представлены эффективные рекомендации по формированию положительного отношения детей к учебным предметам, усилению стремления к получению знаний и развитию навыков активного участия в образовательном процессе.

Ключевые слова: младший школьный возраст, мотивация, учебная мотивация, интерес к учебным предметам, начальное образование, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, поощрение, интерактивные методы, дидактические игры, педагогический подход, самостоятельное мышление, эффективность обучения, благоприятная образовательная среда.

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri yosh avlodga puxta bilim berish, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda mustaqil fikrlaydigan, izlanuvchan va faol shaxs sifatida shakllanishiga ko‘maklashishdan iborat. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi bolaning kelajakdagi bilim olish faoliyati uchun mustahkam poydevor yaratadigan muhim davr hisoblanadi. Chunki aynan kichik maktab yoshida bolalarda o‘qishga munosabat, bilimga intilish, o‘rganishga qiziqish va mustaqil faoliyat yuritish ko‘nikmalari shakllana boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalar o‘zining qiziquvchanligi, yangilikka intilishi, atrof-muhitni o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoji bilan ajralib turadi. Ular uchun ta’lim jarayoni nafaqat yangi bilimlarni egallash, balki o‘z imkoniyatlarini namoyon etish, tengdoshlari bilan muloqot qilish va turli faoliyatlarda ishtirok etish vositasi hamdir. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi har bir darsni o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etishi lozim. Ta’lim jarayonida motivatsiyaning o‘rni beqiyosdir. Motivatsiya o‘quvchini bilim olishga undaydigan, uni yangi ma’lumotlarni o‘rganishga, savollar berishga, izlanishga va o‘z ustida ishlashga chorlaydigan ichki hamda tashqi omillar majmuasidir. Agar bolada o‘qishga nisbatan kuchli qiziqish va ijobiy munosabat shakllangan bo‘lsa, u darslarda faol qatnashadi, topshiriqlarni mustaqil bajarishga harakat qiladi va duch kelgan qiyinchiliklarni yengishga intiladi.

Motivatsiya inson faoliyatini harakatga keltiruvchi asosiy kuchlardan biri bo‘lib, uning maqsad sari intilishi, muayyan vazifalarni bajarishi va natijaga erishishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim jarayonida motivatsiya o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan ehtiyoji, qiziqishi, intilishi va o‘zlashtirish faoliyatini belgilab beradi. Ayniqsa, 6–10

yosh oralig‘idagi bolalarda motivatsiyani to‘g‘ri shakllantirish ularning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar ko‘proq ko‘rgazmali materiallar, qiziqarli voqealar, amaliy mashg‘ulotlar va o‘yinlar orqali bilimlarni osonroq o‘zlashtiradilar. Ularning diqqatini uzoq vaqt davomida bir faoliyatga qaratish qiyin bo‘lishi mumkin. Shu sababli dars jarayonida faoliyat turlarini almashtirib borish, qisqa va mazmunli topshiriqlardan foydalanish, o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undash maqsadga muvofiqdir. Bolalarda motivatsiya asosan ikki ko‘rinishda namoyon bo‘ladi: ichki va tashqi motivatsiya. Ichki motivatsiya bolaning biror fan yoki mavzuni o‘z xohishi bilan o‘rganishga intilishidir. Masalan, tabiat hodisalariga qiziqqan o‘quvchining quyosh, yomg‘ir, o‘simliklar va hayvonlar haqida qo‘shimcha ma’lumot izlashga harakat qilishi ichki motivatsiyaning namunasidir. Tashqi motivatsiya esa baho, maqtov, sovg‘a, rag‘batlantirish yoki atrofdagilarning e’tirofi orqali yuzaga keladi. Pedagogning asosiy vazifasi tashqi rag‘batlantirishdan samarali foydalanish bilan birga, o‘quvchida ichki motivatsiyani ham rivojlantirishdir. Chunki bola faqat yaxshi baho olish uchun emas, balki bilimning o‘zi qiziqarli va foydali ekanini anglab o‘qishga intilishi kerak.

Boshlang‘ich sinflarda fanlarga bo‘lgan qiziqishni shakllantirish uchun dars jarayonini qiziqarli, mazmunli va hayotiy misollar bilan boyitish muhimdir. Har bir fan o‘quvchiga atrofdagi olamni anglash, yangi ko‘nikmalarni egallash va o‘z qobiliyatlarini namoyon etish imkonini berishi kerak. Ona tili darslarida so‘z o‘yinlari, topishmoqlar, tez aytishlar, maqollar va kichik hikoyalar orqali bolalarning tilga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin. Masalan, o‘quvchilarga berilgan harflardan yangi so‘zlar tuzish, so‘zlarni ma’nosiga ko‘ra guruhlash yoki rasm asosida hikoya yaratish kabi topshiriqlar beriladi. Bunday mashg‘ulotlar bolalarning lug‘at boyligini oshirish bilan birga, ijodiy fikrlashini ham rivojlantiradi. Matematika darslarida esa kundalik hayot bilan bog‘liq masalalar, hisoblash musobaqalari, mantiqiy savollar va didaktik o‘yinlardan foydalanish samarali natija beradi. Masalan, do‘kondan xarid qilish, buyumlarni sanash, vaqtni aniqlash yoki geometrik shakllarni topish kabi topshiriqlar orqali o‘quvchilar

matematikaning hayotdagi ahamiyatini tushunib boradilar. Tabiiy fanlar darslarida kuzatish, tajriba o‘tkazish, tabiat hodisalarini tahlil qilish va amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish bolalarda katta qiziqish uyg‘otadi. Masalan, urug‘ning unib chiqishini kuzatish, suvning holatlarini o‘rganish yoki o‘simliklarning o‘sishi uchun zarur shart-sharoitlarni aniqlash orqali o‘quvchilar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘laydilar.

Shuningdek, darslarda quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

• “Kim topqir?” – o‘quvchilarga mavzu yuzasidan tezkor savollar berilib, mustaqil javob topishga undaladi.

• “Sirli quti” – quti ichiga turli predmetlar joylashtiriladi, o‘quvchilar ularni ushlab yoki tavsifini eshitib aniqlaydilar.

• “Bilimlar zinapoyasi” – o‘quvchilar topshiriqlarni bosqichma-bosqich bajarib, har bir muvaffaqiyat orqali keyingi bosqichga ko‘tariladilar.

• “Xatoni top” – o‘qituvchi ataylab noto‘g‘ri ma’lumot yoki yechim beradi, o‘quvchilar esa xatoni aniqlab, to‘g‘ri javobni izohlaydilar.

• “Men o‘qituvchiman” – o‘quvchilar ma’lum bir mavzuni tengdoshlariga tushuntirib beradilar.

Ushbu metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

O‘yin kichik maktab yoshidagi bolalarning tabiiy ehtiyojlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ta’lim jarayonida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Didaktik o‘yinlar bolalarga bilimlarni qiziqarli shaklda egallash, o‘z imkoniyatlarini sinab ko‘rish va jamoada ishlashni o‘rganish imkonini beradi. O‘yin davomida bola o‘zini erkin his qiladi, xatolardan qo‘rqmasdan fikr bildiradi va topshiriqlarni bajarishga faol kirishadi. Masalan, “So‘zlar zanjiri” o‘yinida bir o‘quvchi aytgan so‘zning oxirgi harfi bilan keyingi o‘quvchi yangi so‘z aytadi. Bu o‘yin bolalarning so‘z boyligini oshirishga yordam beradi. “Matematik estafeta” o‘yinida esa o‘quvchilar guruhlarga bo‘linib, berilgan misol va masalalarni navbat bilan yechadilar. Didaktik o‘yinlarning yana bir

muhim jihati shundaki, ular o‘quvchilarda sog‘lom raqobat, mas’uliyat, hamkorlik va o‘zaro yordam ko‘nikmalarini shakllantiradi. Biroq o‘yin jarayonida faqat g‘oliblarni rag‘batlantirish bilan cheklanmaslik lozim. Har bir bolaning harakati, intilishi va ishtiroki e’tirof etilishi kerak. Bu esa o‘ziga ishonchi past yoki bilimlarni o‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilarning ham faollashishiga yordam beradi.

Har bir bolaning qobiliyati, bilim darajasi, qiziqishi va o‘rganish tezligi bir-biridan farq qiladi. Shu sababli barcha o‘quvchilarga bir xil talab qo‘yish yoki ularni bir xil usulda o‘qitish har doim ham kutilgan natijani bermaydi. O‘qituvchi har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishi, uning imkoniyatiga mos topshiriqlar berishi va rivojlanishidagi ijobiy o‘zgarishlarni kuzatib borishi zarur. Ayniqsa, o‘quvchining kichik yutuqlarini ham e’tirof etish motivatsiyani kuchaytiradi. Masalan, ilgari masalalarni mustaqil yecha olmagan bolaning bugun bitta masalani to‘g‘ri bajarishi ham muhim muvaffaqiyatdir. O‘qituvchi bunday holatda o‘quvchini maqtashi, uning harakatini qadrlashi va yanada yaxshi natijalarga erishishiga ishonch bildirishi lozim. Rag‘batlantirish faqat moddiy sovg‘alar yoki yuqori baholar orqali amalga oshirilmasligi kerak. Samimiy maqtov, minnatdorlik bildirish, kichik yutuqlarni sinf oldida e’tirof etish, rag‘bat kartochkalari va faxriy yorliqlar ham bolalarda ijobiy hissiyotlarni yuzaga keltiradi. Eng muhimi, rag‘bat bolaning faqat natijasiga emas, balki uning harakati, intilishi va mehnatiga ham qaratilishi kerak. O‘quvchini boshqa bolalar bilan taqqoslash esa ayrim hollarda unda o‘ziga nisbatan ishonchsizlik va salbiy munosabatni shakllantirishi mumkin. Shuning uchun har bir bolaning rivojlanishini uning avvalgi natijalari bilan solishtirish, shaxsiy o‘sishini e’tirof etish maqsadga muvofiqdir.

Hozirgi raqamli davrda ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Interaktiv doskalar, elektron darsliklar, ta’limiy videolar, animatsiyalar, test platformalari va turli raqamli topshiriqlar darslarni yanada qiziqarli tashkil etishga yordam beradi. Masalan, matematika darsida interaktiv misollar, ona tili darsida so‘z tuzish mashqlari, tabiiy fanlarda esa videolavhalar orqali tabiat hodisalarini namoyish etish mumkin. Bunday

vositalar o‘quvchilarning ko‘rish va eshitish orqali ma’lumotlarni qabul qilishini qo‘llab-quvvatlaydi hamda mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanishda me’yor va pedagogik maqsadga rioya qilish zarur. Texnologiya darsning asosiy maqsadiga aylanib qolmasligi, balki bilimlarni tushuntirish, mustahkamlash va o‘quvchilar faolligini oshirishga xizmat qilishi kerak.

Bolalarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni shakllantirish faqat maktab yoki o‘qituvchining vazifasi emas. Bu jarayonda oilaning ham o‘rni katta. Chunki bola dastlabki tarbiya, muloqot, rag‘bat va qo‘llab-quvvatlashni oilada oladi. Ota-onaning farzandining ta’limiga bo‘lgan munosabati uning bilim olishga intilishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ota-onalar farzandining maktabdagi faoliyati bilan muntazam qiziqishi, uy vazifalarini bajarishda zarur sharoit yaratishi, kitob o‘qishga undashi va erishgan yutuqlarini qadrlashi lozim. Bunda bolaga haddan tashqari bosim o‘tkazish, uni doimiy ravishda yuqori natijaga majburlash yoki boshqa bolalar bilan taqqoslash salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. O‘qituvchi va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik bolaning qiziqishlari, qobiliyatlari va o‘zlashtirishidagi muammolarni o‘z vaqtida aniqlashga yordam beradi. Masalan, o‘qituvchi muayyan fanga qiziqishi yuqori bo‘lgan o‘quvchiga qo‘shimcha ijodiy topshiriqlar tavsiya qilishi, ota-ona esa uy sharoitida uning izlanishlarini qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Demak, maktab va oilaning yagona maqsad yo‘lida hamkorlik qilishi o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan munosabatini mustahkamlaydi, o‘ziga ishonchini oshiradi va ta’lim jarayonidagi faolligini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi bolalarda motivatsiyani shakllantirish va fanlarga bo‘lgan qiziqishni doimiy ravishda saqlab qolish boshlang‘ich ta’limning eng muhim vazifalaridan biridir. Chunki aynan shu davrda bolada bilim olishga bo‘lgan munosabat, o‘qishga intilish, mustaqil fikrlash va yangi ma’lumotlarni o‘rganishga qiziqish shakllanadi. O‘quvchining ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning motivatsiyasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va o‘qituvchi tomonidan yaratilgan pedagogik sharoitlarga bog‘liq. Maqolada ko‘rib chiqilgan fikrlardan kelib chiqib aytish

mumkinki, bolalarda o‘qish motivatsiyasini oshirish uchun darslarni faqat nazariy ma’lumotlar bilan cheklab qo‘ymasdan, ularni qiziqarli, interfaol va amaliy mashg‘ulotlar bilan boyitish zarur. Didaktik o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Bunday yondashuvlar bolalarning nafaqat bilim darajasini, balki ijodkorligi, muloqot madaniyati va mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mavlonova R.A., To‘rayeva O.T., Holiqberdiyev K.M. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001.

2. G‘oziyev E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

3. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009.

4. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.

5. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985.

6. Leontiev A.N. Activity, Consciousness, and Personality. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1978.

7. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.